

SUNUŞ

ANAYASA HUKUKU'NU YENİDEN DÜŞÜNMEK

Anayasa Hukuku Dergisi Nisan 2020 sayısı, önemli tarihsel ve güncel anayasal sorunlara tanıklık ettiğimiz bir dönemde hazırlandı. Tarihsel, çünkü 23 Nisan 2020, özgün kurucu iktidarın 100. yılı; güncel çünkü COVID-19 pandemisi, insan yaşamına yönelik tehlike ile yerküreyi adeta “insanlık hapisanesi”ne çevirdi. Bu küresel salgın, anayasa üzerine yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadır.

Bununla birlikte güncel olan, her devletin, tehdit ve tehlikeyi bir an önce aşır olağan toplumsal yaşama dönmek amacıyla almakta olduğu önleyici ve koruyucu olağanüstü önlemlerdir. “Sağlık olağanüstü hali” çerçevesinde gündeme genel önlemler, çoğu zaman, hukuki ve fiili durumun ayırım çizgilerini belirsiz hale getirmektedir. Bu nedenle, yaşam hakkı adına ivedi olarak alınan ve anayasal sınırları zorlayan önlemlerin “kalıcı hukuk dışı alanlar” yaratmaması için, farklı hukuk dalları bütününde uyanık bir değerlendirmeye tabi tutulması kaçınılmazdır. Bu sayı, büyük ölçüde ulusal hukuk düzleminde böyle bir kaygıya yanıt oluşturacak makalelerden oluşmaktadır.

Bu itibarla, kurucu erkin yüzüncü yılı üzerine veya COVID-19 sonrası yeni anayasal eğilimler üzerine yapılacak çalışmalara, Anayasa Hukuku Dergisi'nin sonraki sayılarında yer verileceğini şimdiden belirtmek gerekir.

Bu sayıda, kurucu erkin 100. yılı ile COVID-19 sonrası anayasacılığın ipuçları üzerine sunuş yazısı çerçevesinde sadece genel ve ön gözlemler yapmakla yetinilecektir.

I. TÜRKİYE'DE ASLİ KURUCU İKTİDARIN 100. YILI

Kurucu erk bakımından Türkiye, karşılaştırmalı anayasa hukukunda özgün bir yere sahiptir. Şöyle ki 1920 Meclisi, Kuruluş ve Kurtuluş sürecini birlikte yürütmüştür. Başka bir deyişle, egemenliğin dışa dönük yönü (bağımsızlık) ile içe dönük yönü (Devleti Anayasa yoluyla kurmak) birlikte cereyan etmiştir. Bu bakımdan, “Devlet, anayasa ile doğar ve anayasa ile yaşar” deyişi, 1920 Meclisi'nin hazırladığı 1921 Anayasa-

sı yoluyla Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile özdeşleşme sürecini çok iyi ifade eder.

*“Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu kerre intihap edilen âzalarla İstanbul Meclis-i Mebusanından iltihak eden âzalardan müteşekkil bulunmasına karar verildi”*¹.

Bu sürecin ikinci özgün yönü ise, Türkiye Devleti'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından yönetiliyor oluşudur. Başka bir deyişle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda TBMM, belirleyici olmuştur.

2 Mayıs günü, Bakanlar Kurulu'nun TBMM'nin salt çoğunluk oyu ile seçilmesini öngörmüş olması², söz konusu belirleyici işlevi teyit eder.

Üçüncü özgün yönü ise, 1920 Meclisinin en çoğulcu meclis olması ile bu meclisin hazırladığı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun öngördüğü halk egemenliği arasındaki doğrudan ilişkidir³.

1924 Anayasası, hükümet sistemi olarak 1921 Anayasası'ndan uzaklaşmış olsa da, meclis hükûmeti ve parlamenter rejim arasında karma bir yönetim; 1961 Anayasası, klasik parlamenter rejim; 1982 Anayasası ise, yürütmenin güçlendirildiği bir parlamenter rejim öngördü. Cumhuriyet'in üç Anayasası, yönetim biçimi olarak şu üç kavramla nitelenebilir:

- Hükûmetin genel siyaseti bakanlar kurulunca belirlenir.
- Bakanlar, bireysel ve toplu olarak TBMM'ye karşı sorumludur.
- Devleti temsil eden Cumhurbaşkanı ve hükûmet birbirinden ayrıdır.

Buna karşılık, 2017'de Anayasa'da yapılan değişiklik, Türkiye Devleti'ni, Cumhuriyet Anayasalarının bu üçlü ortak paydasının dışına çıkarmış bulunuyor: *“Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir”* (md.104/2).

¹ TBMM'nin Suret-i Teşekkülü Hakkında Heyet-i Umumiye Kararı-1: 23.4.1336 (1920)

² “İcra Vekilleri Büyük Millet Meclisinin ekseriyet-i mutlakası ile aralarından intihap olunur” (TBMM İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun, Kanun no:3, 2.5.1336 (1920), md.2).

³ “Hakimiyet bila kayd ü şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir” (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Kanun no:85, 20.1.1337 (1021), madde 1).

2017 düzenlemesi, Devlet yönetiminde şu dört zaafı beraberinde getirmiş bulunuyor:

- Anayasa’da kolektif siyasal karar alma düzeneği bulunmamaktadır⁴.
- Cumhurbaşkanı’na tanınan çok sayıda görev ve yetkiye karşın sorumluluk ilkesine yer verilmemiştir.
- Bakanlar, TBMM önünde siyasal bakımdan sorumlu değildir.
- Anayasal denge ve denetim düzenekleri yokluğu ve/ya eksiği nedeniyle, hesap verebilir bir yönetim bulunmamaktadır.

Özetle, 2017’de Anayasa’da yapılan değişiklik, Devlet yönetimi üzerinde -Osmanlı dahil- 150 yılda oluşan anayasal ve siyasal kavramlar, kurallar ve kurumları büyük ölçüde ortadan kaldırdı.

Yüzüncü yıla dönecek olursak, kuruluşunun 100. yılında TBMM olduğu kadar Türkiye de hükûmetsizdir.

Şöyle bir rastlantı düşündürücüdür: COVID-19’un neden olduğu “sağlık olağanüstü hâli”, TBMM’deki sembolik anmalar dışında 100. yıl kutlamalarını engellemiş bulunuyor. Hükûmetin lağvedildiği ve TBMM’nin yürütme üzerindeki denetim yetkisinin kaldırıldığı 2017 Anayasa değişikliği de olağanüstü ortam ve koşullarda gerçekleştirildi.

Böyle bir rastlantının ortaya koyduğu gerçek ise şudur: Cumhurbaşkanı, 6771 sayılı Kanun’la yapılan Anayasa değişikliğinin yaklaşık iki yıllık yürürlük döneminde bakanlarla birlikte yaptığı toplantı sayısından daha çoğunu yaklaşık üç aylık COVID-19 döneminde yaptı. Anayasa’da böyle bir kurul öngörülmediği hâlde yapılan düzenli toplantılar⁵, kolektif siyasal karar düzeneğine olan gereksinimi açıkça teyit etmiş bulunuyor.

Bu uygulama ve Anayasa’da öngörülmediği halde tanık olunan fiili durumlar, Anayasa’nın üstünlüğüne saygı adına eleştirilebilir. Aslında, Anayasa ve fiili durum ikilemi, iki yıllık uygulamada hep var oldu ve

⁴ Bu bakımdan, bazı bakanların da katıldığı siyasal nitelikteki tek anayasal birim, Milli Güvenlik Kurulu (MGK)’dur.

⁵ Hükümet bulunmadığı için kullanılan “kabine toplantısı” deyiminin yerinde olduğu anayasa hukuku ve siyaset bilimi açısından tartışılabilir; zira kabine şu şekilde tanımlanır: “mütecanis bir grup için kullanılan kavram olarak, parlamenter rejimin prototipini oluşturan Britanya uygulamasının bir mirası olup, genel siyaseti belirleme sorumluluğunu başbakan ile paylaşan ve tam bir dayanışma içinde olan ekibi ifade eder”.

“sağlık olağanüstü hâli” döneminde iyice gün ışığına çıktı. Fakat buradaki konumuz böyle bir tartışmaya girmek olmayıp, “tek kişili yürütme” yoluyla Türkiye’nin yönetilemezliği nedeniyle, siyasal karar alma düzeneği ile hesap verebilir hükûmetin bulunduğu bir anayasal düzene geçiş arayışının meşruluğunun pekişmiş olmasına dikkat çekmektir.

Bu güncel gerçeklik şu şekilde de ifade edilebilir: Anayasa’da 2017’de yapılan değişiklik, kurucu iradeyi zedelemiş bulunuyor. Bu nedenle, 100. Yılında kurucu iradeye dönüş yolundaki mücadeleyi haklı ve gerekli görmek de meşrudur.

II. COVID-19: ANAYASACILIKTA KIRILMA EŞİĞİ Mİ?

19. yüzyıldan 20. yüzyıla liberal anayasacılık ve sosyalist anayasa hareketleri, 2. Dünya savaşı sonrası sosyal anayasacılık ve geçen yüzyılın son çeyreğinde çevresel anayasa eğilimleri, genel çizgileriyle anayasal gelişmeleri özetleyen süreçlerdir. COVID-19 sonrası yeni bir anayasal evre açılacak mı?

Kısaca hatırlamakta yarar var: **liberal anayasacılık**, 19. yüzyılda devletin varlık görevleri çerçevesinde kurgulandı; yasama-yürütme ve yargı olarak üçlü erkler ayrılığı şekillendi. Devletin müdahaleden kaçınması, özgürlük ve hak anlayışını biçimlendirdi.

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yürürlüğe konulan sosyalist anayasa sayısı, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünyanın ideolojik olarak Batı Bloku ve Doğu Bloku şeklinde bölünmesi sonucu nicelik olarak arttı. Batı ve Doğu blokları dışında ortaya çıkan Hindistan-Yugoslavya ve Mısır eksenindeki Bağlantısızlar Hareketi, Batı ve Doğu blokunun damgaladığı çerçeveleri zorlayan anayasal arayışları da beraberinde getirdi.

İkinci Dünya Savaşı sonrası **sosyal anayasacılık**, devlet ve haklar açısından sosyal sıfatı ile tanımlandı; liberal devlette “kaçınma” anlayışı yerini, devletin edim borcuna bıraktı: sosyal devlet ve sosyal haklar.

Yirminci yüzyılın sonuna doğru, yani İkinci Dünya Savaşı sonrası anayasa kuşağından yarım yüzyıl sonra, bir yandan, liberal anayasacılık coğrafyası genişlerken, öte yandan, çevre ve ülke ile ilgili konu ve so-

runlar, anayasalarda görünür hale geldi: **çevreci anayasacılık**. Bu konuda, Güney Amerika Devletleri anayasaları öncü görev üstlendiler⁶.

Değınilen anayasal dönüşümlerin itici güçleri, toplumsal gereksinimler ve çatışmaların belirlediğı **insan hakları anlayışındaki evrim** oldu. Bu kavramlara da kısaca değınmekte yarar var:

- **Kişi güvenliğı çağı**, güvenlik ve özgürlük temelinde bireyselci yaklaşım dönemi ile örtüşür.

-**Sosyal güvenlik çağı**, sosyal hakların ancak devlete edim borcunun yüklenmesi ile gerçekleştirilebileceğı görüşünün anayasalara yansması olarak tanımlanabilir.

-**Ekolojik çağ** ise, “insan merkezci” (*égocentrique*) özgürlük anlayışından “çevre merkezli” (*écocentrique*) haklar anlayışına geçiş tartışmalarının yapılmaya başlandığı 20. yüzyılın son on yıllarına denk düşer.

Sağlık ise gerek insan sağlığı gerekse sağlıklı çevre ile, her üç çağın kesiştiğı, hatta her üç kuşağı aşan bir alana yayılır. Bu bağlamda, genetik ve özgürlük ilişkisi, tartışmalara yeni bir boyut kattı: bilimsel gelişmeler, insanın doğal yapısının hizmetine konulmakla mı sınırlı kalacak, yoksa bilim özgürlüğü, insan türünü değıştirmek için de kullanılmalı mı? Kısacası, insanlık, yeni bin yılı tıp ve etik tartışmaları eşliğinde selamladı. Hatta bazı uzmanlar, tıp bilimindeki gelişmelerin olası risklerini yeni bir insan hakları anlayışının önleyebileceğı görüşünden hareketle **4. kuşak haklar** önerisi yaptı: tıp bilimi ve insan hakları⁷.

2000’lerin başından bu yana, kuş ve domuz griibi veya coronavirus enfeksiyon (2003’te SARS, 2012’de MERS ve 2019-2020’de SARS-Cov2) dizileri, her seferinde insanlık ve uygarlıkları üzerinde ağır sonuçlarla giderek çoğalıyor. Bu tehditler karşısında, çağdaş toplumların yaşam ve örgütlenme tarzı, yetersiz ve çaresiz kaldı.

İnsan yaşamını, çevresel felaketslere ve silahlanmaya (hâliyle savaşa) karşı, hatta bilimsel ve teknolojik gelişmelere karşı korumaya çalışırken, 21. yüzyıl, gözün göremediğı, ama kitlesel ölümlere neden olan “**mikroplar yüzyılı**”na dönüşmeye başladı.

⁶ Bkz. J. R. May/ E. Dalin, Dünyaada Çevresel Anayasacılık, çev. Tolga Şirin/ N. Umut Orcan, Ekoloji Kolektifi, 2018.

⁷ Örnek olarak bkz. S. Marcus-Helmons, “La quatrieme génération des droits de l’homme”, Les droits de l’homme au seuil du troisieme millénaire, Bruylant, 2000, pp.549-559.

İnsan sağlığı, ekosistem gibi, insanlığın varlığını sürdürmesinin temelini oluşturur. Bu nedenle, sağlık ve çevre kavramları, genellikle birlikte kullanılır; sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı gibi.

İktisadi küreselleşme fetişizmi ile yeni bin yıla giren insanlık, “**virütik küresel tehdit**” le karşı karşıya. Küreselleşmenin itici güçleri olarak bilim ve teknoloji, covid-19 pandemisi karşısında çaresiz.

Bugüne nasıl geldiği belli: Doğa üzerinde egemenlik anlayışına ve kapitale dayalı sanayileşmeden, neo-liberalizme ve iktisadi küreselleşmeye uzanan yolda, adeta **yerküresi yağmalandı**. Bu süreçte hukuk ve demokrasi hep ikinci planda kaldı. Belleklerde tazeliğini koruyan kirli savaşı, ABD'nin Birleşik Krallık yönetimini yedeğine alarak Irak'a saldırısını hatırlayalım. Mart 2003'te Texas'tan Bağdat'a asker, çifte işlevle gönderildi: ABD'de üretilen silahın ve petrole göz diken tüccarların bekçiliği. Sonucu ise, Ortadoğu halklarını ve doğal-tarihsel-kültürel miraslarını katletmek oldu.

Ama gelin görün ki, Wuhan menşeli COVID-19, yayılma hızı ve ölümcül etkileri bakımından ABD silahlarından daha yıkıcı etki ve sonuçlar yarattı.

Sınırlarını Güney Amerikalılara, Afrikalılara ve Asyalılara kapatmak için, silah kullanmayı bile meşru gören ve yurttaş olmayanın yaşamını hiçe sayabilen ABD ve Avrupa devletleri, virüsün kökenini sorgulamaktan aciz.

III. SINIRAŞAN ANAYASACILIK VE DÜNYA ÖLÇEĞİNDE ARAYIŞLAR

İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı büyük yıkımlar, çok katmanlı gelişmelerin itici gücü oldu. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün (BM) kurulması⁸ ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin hazırlanması, insanlığın bir kez daha benzeri bir felaketi yaşamaması ereği ile gerekçelendirildi. Barış, gelişme ve insan hakları üçlüsü, insanlığın güvenli geleceği

⁸ Anayasal açıdan hatırlamakta yarar var: 26 Haziran 1945'te imzalanan ve aynı yılın 24 Ekim ayında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Şartı (kurucu belgesi), anayasal açıdan incelenmiş ve Şart'ın bir “Dünya Anayasası” olup olmadığı yönünden tartışmalar yapılmıştır.. Bu konudaki tartışmalar üzerine bkz. Sandra Szuret, “La Charte des Nations Unies: Constitution Mondiale?”, La Charte des Nations Unies (...), 3e éd., Economica, 2005, s. 28-65.

için birlikte güvence altına alınmalı idi. Başka bir söyleyişle, BM ve Avrupa Konseyi vb. örgütler, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) vb. insan hakları belgeleri, 2. Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarının ürünü. Ortak hedefin özeti şu: insanlık, bir kez daha bu denli yıkıcı bir savaş yaşamamasın.

Değinilen ortak örgüt ve belgelere karşın, devletlerin anayasalarındaki ideolojik nedenlerle ayrışmalar, kayda değer. İnsan hakları anlayışındaki ayrışma ve öncelikler ötesinde, barış hakkının anayasalarda düzenlenmesi çok istisnai bir durum.

Güncel duruma dönecek olursak; farklı anayasa kuşakları ve hareketleri, herhâlde bu denli ortak mağduriyet yaratan felaketle karşı karşıya gelmemiştir:

COVID-19'a karşı savaşta devletler, dünya savaşlarından farklı olarak birbirleriyle değil, ortak bir düşmana karşı mücadele ediyorlar. Öyle ki insanlık, 20. yüzyıldaki varoluşçuluk felsefesi yerine, 21. yüzyılda yaşar kalma sorunu acı gerçekliği ile yüzleşiyor.

Hâliyle siyasal öğretilerin şekillenmesine yönelik tartışmalara, “insan-toplum-devlet” üçlüsüne, bundan böyle daha belirgin bir biçimde yerküresi parçası olarak “ülkesel alan” eklenecek; insan sağlığı, böyle bir bağlamda anlamlı hale gelecek. Bütün bunların çerçevesini, COVID-19 sonrası dönem anayasaları çizecek.

İnsan hakları genel kuramını gözden geçirirken, özgürlüklerin hukukileşme sürecinde de öncelikler, ölçütler ve kavramlar farklılaşması da muhtemeldir. Örneğin, tıp ve insan hakları ilişkisinde araştırma özgürlüğü ve sınırları, COVID-19 öncesi ve sonrası ayırımında neden-sonuç ilişkisine göre şekillenmesi beklenir. Bunda, COVID-19'un çıkış nedeni ve şekli de etkili olabilir. Eğer laboratuvar kaynaklı ise, araştırma özgürlüğüne kayıtlamalar gündeme gelebilir. Hâliyle etik sınırlar ve hukuki kayıtlama ölçütleri, yine tıp biliminin verileri ışığında şekillenecek gibi görünüyor.

Tıpkı Çernobil nükleer felaketi sonrasında nükleer tehlikeden anında haberdar etme yükümlülüğüne ilişkin sözleşmelerin hazırlanması gibi, COVID-19 sonrası benzeri sözleşmeleri, BM Dünya Sağlık Örgütü öncülüğünde hazırlama ve yürürlüğe koyma gereği doğacak. Hatta, sağlıkla ilgili araştırma (saydamlık-bilgilendirme) üzerine uluslararası birçok sözleşmenin gündeme gelmesi beklenir.

COVID-19 dalgaları veya yeni pandemi riskleri, flora+fauna+ homosapiens üçlüsünde “ekolojik denge”yi öne çıkaran düzenlemelere, ulusal ölçekte olduğu kadar dünya ölçeğinde de gereksinim duyulacak. Bu çerçevede, İklim Sözleşmesi’nin onaylanması ve yürürlüğe konulmasının en başta gelmesi temenni edilir.

Sağlık ve çevre planlaması birlikte göz önüne alınırken, gelişme ve barış hakkı ereğinde egemenlik anlayışının etkilenmesi de muhtemeldir; zira koşullar, bütçede silah harcamaları için ayrılan payın, sağlık harcamalarına kaydırılmasını kaçınılmaz kılacak.

Ulusal ve uluslararası düzlemde değinilen ve başkaca arayışlar, özgürlük ve haklar anlayışı üzerinde derin bir etkiye yol açacağı gibi, anayasacılık anlayışını da etkileyecek. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi yerine ilk adımları geçen yıllarda atılan İnsanlık Hakları Evrensel Bildirgesi⁹, yakın geleceğin insan hakları alanındaki çalışma konuları arasında yerini almaya aday.

Kuşkusuz, dünya ölçeğindeki bu muhtemel gelişmeler “anayasacılığın sonu mu?” sorusunu gereksiz kılmaz; zira COVID-19 pandemisine karşı mücadele amacıyla yürürlüğe konulan hukuki veya fiili olağanüstü hâl yönetimleri, bir yandan, hak ve özgürlüklere ölçülü olmayan sınırlamalar getirmekte, öte yandan otoriter eğilimlere kayma riskini beraberinde getirmektedir.

Bu nedenle, “anayasacılığın sonu mu?” sorusu, “sağlık OHAL”i uygulamalarının beraberinde getirdiği fiili durumlar ve yönetimde otoriterleşme eğilimlerinin hukuku ve anayasayı aşındırıcı ve zayıflatıcı etki ve sonuçlarının sürekli gözlemlenmesini gerekli kılar. Zira olumsuz etki ve sonuçların, COVID-19 sonrası döneme uzanan tortularının kalıcı hâle gelme riski vardır. Bu nedenle, COVID-19 döneminde bile “anayasal farkındalık” hiç göz ardı edilmemelidir¹⁰.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Anayasa Hukuku Dergisi, Cilt 6, Sy.12, 2017: Özellikle bkz. Catherine Le Bris, “İnsanlık Hakları Evrensel Bildirgesi Projesinin İçerimleri”, s.513-528; Erkan Duymaz, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin İnsanlık Haklarının Gerçekleştirilmesine Potansiyel Katkısı”, s.579-608.

¹⁰ Bu sayıda yer alan makaleler, covid-19’un Türkiye’de farklı hukuki boyutlarıyla ele almakla, “sağlık olağanüstü hal” dosyasını oluşturmaktadır: Tehlikeli Salgın Hastalıklarla Anayasal Mücadeleye Giriş (Tolga Şirin), Bulaşıcı Hastalıklara İlişkin Tedbirlere Aykırı Davranma Suçu (TCK m. 195) (Murat Önok), “COVID-19 Günlerinde İdare Hukuku: Salgınla Mücadelede Kolluk Yetkileri Üzerine Bir İnceleme” (Çiğ-

Bu güncel çaba, kuşkusuz uzmanları, sınıraşan anayasacılık üzerinde olduğu kadar anayasacılık hareketinin geleceği hakkında uzun erimli fikri uğraşlardan alıkoymaz. *Transnational constitutionalism* veya *trans-constitutionnalisme*, “muhtelif devletlerde geçerli olan farklı hukuk sistemlerinde, zorunlu olarak bir ödünç alma söz konusu olmaksızın, anayasal norm ve pratiklerin yatay şekilde (*transversale*) araştırılması”, anlamında kullanılmaktadır. Türkçeye sınıraşan/sınırötesi anayasacılık olarak çevirebiliriz. Bu çerçevede, farklı anayasal düzenlerdeki buluşma alanlarının ve ortak ilkelerin varlığı veya ortaya çıkışı araştırılır. Hukukun genel ilkeleri, ulus-ötesi anayasacılığın itici gücünü oluşturur. Bu özelliğiyle ulus-ötesi anayasacılık, karşılaştırmalı anayasa hukukundan ayrılır. Bu bağlamda, ulus-aşırı anayasacılık yaklaşımının gerçek anlamda bir evrensel anayasal kültürün ortaya çıkışına katkıda bulunabileceği öne sürülmektedir. Bu, insanın gelişimini ve devlet iktidarının sınırlandırılmasını azami hale getirmeye çalışan bir anlayıştır. İnsan hakları uyumsuzluğu, ulus-aşırı anayasacılıkta merkezi bir konuma sahiptir.

Sonuç olarak, anayasa hukuku genel kuramı, tamamlanmış bir süreç olmadığı gibi pozitif anayasa süreci de sürekli evrim geçirmektedir. Toplumsal ve siyasal yapıların gelişmesi, uluslararası ilişkilerde sürekli değişimler de etkili olmakla birlikte, anayasal kurumlar yoluyla fikri çalışmaların sürekli ivme kazanması ve içtihadî etkileşimler de, gelişmenin itici güçleri olarak görülebilir. Öte yandan, anayasa hukuku, teknolojik ilerlemelerin de sürekli etkisi altında olup, kurum ve kavramlarını bunlara uyarlamak durumundadır.

COVID-19 sonrası dönem ve sınıraşan anayasacılık ilişkisine gelince; COVID-19, sınıraşan anayasacılığın itici gücü olabileceği gibi, tam tersine, COVID-19 öncesi sorunlara anayasal düzlemde çözümler üretilmesine de sınırötesi anayasacılık çalışmaları katkıda bulunabilir.

Bütün bu çabalar kuşkusuz başta BM'nin ve Dünya Sağlık Örgütü'nün güçlendirilmesi gelmek üzere, dünya anayasacılığı üzerine BM

dem D. Sever), İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve ‘Tutunamayanlar’” (Gözde Atasayan). Anayasa Haberleri dosyasında üç çeviri ve yazı var: “COVID-19 Sağlık Krizi Çerçevesinde Demokrasiye, Hukuk Devletine ve İnsan Haklarına Saygı: Üye Devletler İçin Bir Kılavuz (Avrupa Konseyi, Bilgi Dokümanı, SG/Inf (2020)11, 7 Nisan 2020)” (P. Dikmen); “Fransa’da ‘Sağlık Olağanüstü Hali’ Kapsamında Alınan Tedbirlerin Yargısal Denetimi” (Erkan Duymaz); “Anayasa Mahkemesi’nin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Kararlarına Dair İlk Gözlemler” (A. Mert Duygun).

Şartı ekseninde, yeniden düşünme ve çalışma gereğini göz ardı ettirmemelidir.

Sunuş yazısını, anayasacılıkta ulusallık payına dönüşle noktalamak uygun düşer: 2017 Anayasa değişikliği ile zedelene kurucu iradenin onarımı konusunda gençlerin tarihsel görev ve sorumluluğunu hatırlatarak, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı kutlu olsun!

İyi okumalar.

İbrahim Ö. Kaboğlu

19 Mayıs 2020